

GERONTOLOŠKO IZRAZJE

ARHITEKTURA

angleško: *architecture*

nemško: *die Architektur*

francosko: *architecture*

italijansko: *architettura*

špansko: *arquitectura*

Arhitektura je umetnost in veda o urejanju prostora za bivanje in sobivanje ljudi. Obsega urejanje širšega naselitvenega prostora v kraju (urbanizem), hiše ali stanovanja za bivanje družine, za delovne in druge človeške skupine in najožje intimnega prostora, ki ga uporablja človek kot posameznik. K temu sodi celotna oprema prostora (oblikovanje, dizajn) in povezave (infrastruktura).

Beseda je grškega izvora (arkhi-tekton = glavni graditelj, vodja gradnje), prvo znano pisano delo o njej, *Architectura* latinskega avtorja Vitruvija, kaže, da Rimljani nismo samo prevzeli besedo, ampak so kot dobri graditelji stavb in infrastrukture (mesta, ceste, vodovodi, kanalizacije, centralna ogrevanja) dosegli na tem področju velik razvoj. Vitruvij je med drugim napisal, da je arhitektura zasnovana na skladnosti in ravnotežju lepote, trdnosti in koristnosti.

Malokaj bolj vpliva na kakovost življenja in sožitja v starosti, kot to, kako je urejen in opremljen prostor, v katerem star človek biva in se družijo z bližnjimi in drugimi ljudmi, kako je urejen celoten kraj, kjer živi, in kakšna je infrastruktura v njem. Pojem arhitektura je torej med pomembnejšimi gerontološko-medgeneracijskimi strokovnimi pojmi. **Arhitekturna gerontologija** je nepogrešljiv del celostne gerontologije, skupaj z njo ali posebej pa tudi urbanistična in oblikovalska gerontologija, ki sta danes samostojni vede pri urejanju makro in

mikro prostora za človekovo življenje in sožitje. Enako kot za gerontologijo so arhitektura, urbanizem in oblikovanje pomembni za medgeneracijsko sožitje ter za ustvarjanje ugodnih razmer za sodobno krepitev medgeneracijske solidarnosti.

Pri arhitekturnem urejanju prostora in njegove opremljenosti nasploh, posebej pa v povezavi z gerontologijo in medgeneracijskim sožitjem, je treba imeti pred očimi zlasti dve ravnotežji.

Ravnotežje med uporabnostjo in lepoto.

Za uporabni ali rabni vidik arhitekture sta v rabi tudi izraza funkcionalnost in praktičnost. Ta vidik pomeni, da je prostor ravno prav velik in razporejen tako, da čim bolj služi dejavnostim, ki jim je namenjen – to je struktura prostora samega in struktura med prostori, ki tvorijo večjo celoto. Lepotni vidik arhitekture obsega njen videz (svetloba, barve, poslikava, kiparski elementi, oblike celote in detajlov ...), skladnost (harmonijo razmerij, npr. znan je zlati rez), kakovost izdelave; sem sodi tudi presežni vidik arhitekture, ki izraža njegovo vekotrajnost v nasprotju s trenutno aktualnostjo ali prazničnost v nasprotju z delavniško rabnostjo. Pri delavnicah, tovarnah, letališčih ali kuhinji v hišah je bolj v ospredju uporabni vidik, pri gledališčih, sakralnih prostorih ali dnevni sobi v hišah bolj lepota; pri sleherni stavbi in slehernem urejanju prostora pa mora biti navzoče oboje: njegova uporabnost in lepota, da je to prostor po meri človeka, ki mora nenehno funkcionirati tako, da preživi, obenem pa s svojim bivanjem nenehno presega svoje trenutno stanje in razmere. Razmerje med uporabnim in lepotnim vidikom arhitekturnega urejanja prostora je torej podobno Frommovemu razmerju med imeti (vse potrebno za življenje) in biti (človek med ljudmi). Oboje je neločljivo povezano. Ker je pri urejanju prostora poleg arhitekturne stroke navzoča še gradbena, bi z

ohlapnosti lahko rekli, da je lepota bolj domena arhitekture, uporabnost pa gradbeništva.

Drugi bistveni vidik, ki ju mora zagotavljati arhitekturno urejanje človeškega prostora, je **ravnotežje med osebno intimnostjo in skupinsko ali skupnostno javnostjo v medčloveškem sožitju**. Človek je po svoji naravi odnoso bitje – sožitje potrebuje za preživetje in svoj razvoj od spočetja do groba, enako pa je po svoji človeški naravi individualno osebno bitje – vsakdo je neponovljivo enkrat in nenadomestljivo edinstven. Tak mora biti tudi človekov življenjski prostor: zagotavljati mu mora osebno intimnost, da je lahko sam s seboj, in skupno sožitje, da se z drugimi druži, sodeluje in komunicira. Arhitektura javnih prostorov, ki so namenjeni upravljanju skupnosti, prometnemu povezovanju, kulturnemu, izobraževalnemu, verskemu in drugim vidikom skupnostnega sožitja, ima v ospredju povezovanje ljudi – v stanovanju ima ta poudarek dnevna soba, medtem ko so sanitarije na letališču, v stanovanju pa tudi spalnica intimni prostori.

Oba navedena vidika sta odločilna pri arhitekturnem oblikovanju prostorov za starost – pa najsi je bolj v ospredju aktivno in zdravo staranje ali pa oskrba v starostni onemoglosti. Prav tako ju je treba resno upoštevati pri urejanju prostora, da bo krepilo sodobno medgeneracijsko solidarnost, kajti prostor lahko generacije tudi razdvaja ali ovira njihovo sodelovanje. Vzemimo primer domov za oskrbo starih ljudi. Šibkost domov druge in tretje generacije, ki so v duhu arhitekture industrijskega časa zgrajeni po vzoru hotela in bolnišnice, je tudi to, da imajo dolge puste hodnike, enolične serijsko zgrajene in opremljene sobe, pogosto tudi neprikupen in v celoto kraja slabo vključen zunanji videz. Sobe so dvo- ali celo več-posteljne, kar onemogoča osebno intimnost staremu človeku, če ga že ne motijo drugačne navade sostanovalcev, z druge strani pa ti domovi niso imeli dnevnih prostorov, ki bi spodbujali osebno druženje (velika jedilnica ima le restavracijsko ali kvečjemu še prireditveno vlogo). V sodobnih domovih četrte generacije

je značilno, da je velika bivalna kuhinja urejena in opremljena prikupno, domače, z veliko lepih detajlov v osnovni arhitekturni ureditvi in tistih, ki se iz tedna v teden spreminjajo. Svojo individualno sobo pa vsak stanovalec opremi s svojim pohištvom, slikami in drugo opremo, le udobna negovalna postelja je del standardne opreme. Taka bivalna kuhinja je obenem magnet za medsebojno povezovanje stanovalcev in za medgeneracijsko povezovanje z zunanjimi ljudmi; v njej se radi zadržujejo svojci in prostovoljci, ki pomagajo pri kuhanju in sodelujejo po kotih z nekaj stanovalci pri kaki dejavnosti.

Arhitekturna gerontologija je danes ena od najhitreje razvijajočih se, pa tudi najbolj ustvarjalnih panog celostne gerontologije. Zadnji veliki korak v razvoju koncepta starostne oskrbe po meri človeka je sprožila arhitektura z modelom gospodinjstev skupin po vzoru družinskega stanovanja. Sedanje potrebe narekujejo množično preurejanje hiš in stanovanj ter njihove opreme za življenje v starosti – za arhitekturo je to nov velik izziv, s katerim bo delala popravni izpit za številne neprimerne načrte hiš pred desetletji.

V programu *starosti prijazna mesta* in *starosti prijazne občine* (oziroma podeželske in oddaljene skupnosti), ki ga je sprožila Svetovna zdravstvena organizacija za reševanje demografskih nalog staranja prebivalstva, so ukrepi na vseh osmih svetovanih področjih povezani z arhitekturnim urejanjem in oblikovanjem prostora, urbanizmom in gradbeništvom, dve pa sta njihova izrazita domena: bivališča ter stavbne in izvenstavbne površine. Ti dve področji skupaj s tretjim, to je prevoz, lahko naredijo kraj starosti prijazen že na pogled. Težišče programa pa je starosti prijazna skupnost, zato so navedena tri področja neločljivo povezana z ostalimi petimi področji priporočenih ukrepov za starosti prijazen razvoj skupnosti; ta pa so: upoštevanje in socialna vključenost, družabno življenje, komuniciranje in informiranje ter družbeno udejstvovanje in zaposlitvene možnosti.

J. Ramovš